

POLSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE W AUSTRALII I NOWEJ ZELANDII (4)

Główne skupiska polskie na terenie Australii

Szukając pierwszych związków Polski z kontynentem australijskim przypomina się z reguły postać Jana Jerzego Forstera, gdańszczanina pochodzącego ze zniemczonej rodziny szkockiej, który miał towarzyszyć znanemu odkrywcy, Jamesowi Cookowi w jego drugiej wyprawie na Pacyfiku w latach 1772-1775. Za pierwszego Polaka na ziemi australijskiej jest jednak uważany Ksawery Karnicki, pochodzący z Nowogródzyczyny, który poprzez Amerykę Południową dotarł w latach 80. XVIII w. do Australii.

W XIX w. do Australii trafiali przeważnie uczestnicy polskich powstań narodowych i bojownicy o wolność, wśród nich Alojzy Konstanty Drucki-Lubecki, uczestnik powstania listopadowego, bracia Lucjan i Ferdynand Platerowie oraz po 1849 r. żołnierze z węgierskiego legionu gen. Bema. W kwietniu 1839 r. do Sydney przybył z Nowej Zelandii Paweł Edmund Strzelecki, jeden z najbardziej znanych na kontynencie australijskim polskich podróżników i badaczy, odkrywca złota oraz najwyższego szczytu w Australii, nazwanego przez niego górą Kościuszki. Wśród emigrantów z tego okresu na uwagę zasługuje też Wilhelm Blandowski, przybyły w 1849 r. ze Śląska, który był organizatorem muzeum historii naturalnej w Melbourne. Po upadku powstania styczniowego w Australii osiadł, m.in. Seweryn Rakowski, działacz w Melbourne na rzecz wsparcia sprawy polskiej oraz twórca pierwszej polskiej organizacji w Australii pod nazwą Towarzystwo Polskie. Wśród działaczy polskich zrodził się też wówczas nieco egzotyczny pomysł, by opanować pobliską, hiszpańską wyspę Nowa Gwinea i założyć na niej niepodległą kolonię „Wolna Polska”. Twórca i propagator tego projektu, Piotr

Góra Zmęczenia (Mount Fatigue) w Australii

Aleksander Wereszczyński nie doprowadził jednak do jego realizacji. Miejscem osiedlenia sporej grupy Polaków była także niezbyt oddalona od kontynentu australijskiego Nowa Kaledonia. Do tej francuskiej kolonii trafił na dożywotni pobyt Antoni Berezowski, powstaniec z 1863 r. i wykonawca niedanego zamachu na cara Aleksandra II, zaś po 1871 r. na wyspę zesłano też Polaków uczestniczących w Komunie Paryskiej.

Obok emigrantów pochodzenia szlacheckiego przybywali do Australii polscy chłopci, kierowani względami ekonomicznymi lub innymi pobudkami, np. chęcią uniknięcia służby w armii pruskiej. W ten sposób w połowie XIX w. przybyło kilka grup z Wielkopolski, Śląska i Pomorza. Dali oni początek pierwszej polskiej osadzie w Polish Hill River, która przetrwała jedynie do początków XX w. Napływ emigrantów zwiększył się nieco w okresie tzw. gorączki złota, czyli po 1851 r. Pod koniec XIX w. liczba Polaków osiadłych na kontynencie australijskim to zaledwie kilkaset osób. W latach 1870-1939 przybywali z ziem polskich głównie Żydzi, stanowiący w tym okresie niemal 80 proc. ogółu emigrantów. Część z nich zachowywała na obczyźnie związki z kulturą polską. Nieco większe grupy polskie przybywały w okresie II Rzeczypospolitej. W latach 30. XX w. liczba Polaków w Australii wzrosła do ok. 2-3 tys. osób. Głównymi ośrodkami ich osiedlenia były duże miasta, takie jak: Sydney, Melbourne, Brisba-

Tablica poświęcona P. E. Strzeleckiemu

ne. Generalnie jednak aż do II wojny światowej zdecydowaną przewagę wśród przybyszów utrzymali Brytyjczycy, od czasów, gdy jako pierwsi Europejczycy dotarli na kontynent australijski w 1788 r.

Nowa fala emigracji miała miejsce dopiero po 1945 r. Do Australii przybyli wówczas polscy żołnierze z Wielkiej Brytanii oraz ponad 60 tys. Polaków (tzw. dipisów) z rodzinami. Ich główne skupiska znajdowały się na terenie 2 stanów: Wiktorii i Nowej Południowej Walii. W okresie powojennym na terenie stanu Wiktorii zamieszkiwało niemal 40 proc. wszystkich Polaków na tym kontynencie, a ich największym skupiskiem miejskim była Sunshine, zachodnia dzielnica Melbourne. W okresie najnowszym wzmógł się wpływ emigrantów odnotowano po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce. W 1980 r. powstała w Sydney Niezależna Fundacja Popierania Kultury Polskiej, mająca wspierać niezależne inicjatywy kulturalne podejmowane w kraju. Instytucja ta działa z powodzeniem do dziś. Wielu

1.

2.

3.

4.

5.

1. Góra Kościuski
2. Polish Hill River polska osada w Australii Południowej
3. Kościół w Polish Hill River
4. Dom Polski w Queensland
5. Cmentarz w Sevenhill

uchodźców przybyłych z Polski w latach 80. prowadzi obecnie aktywną działalność polityczną, gospodarczą i kulturalną. Dość liczne polskie organizacje skupione są w istniejącej od 1950 r. Radzie Naczelnej Organizacji Polskich w Australii. W jej szeregach znajdują się, m.in. Związek Polaków w Australii, Polska Macierz Szkolna, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów, Związek Harcerstwa Polskiego oraz w wielu miejscowościach Domy Polskie.

PÓLSKIE INSTYTUCJE, ICH DZIAŁALNOŚĆ I ZBIORY

Jedną z pierwszych polskich organizacji w Australii był Związek Polski założony w 1882 r., w Sydney, przez lekarza Jana Cezarego Łubińskiego. Organizacja ta szybko jednak upadła. Podobny był los Towarzystwa Polskiego Polonia powstałego w tym mieście w 1915 r. Bardziej trwałą inicjatywą okazało się powołanie w 1930 r. Związku Narodowego Polskiego w Australii. Stowarzyszenie to, założone przez Juliana Rusieckiego, zjednoczyło wcześniej działające w rozproszeniu organizacje polskie z Sydney, Nowej Południowej Walii oraz stanu Queensland. Odrębnie działały polskie or-

ganizacje w stanie Wiktorii, a wśród Polaków zasłużonych w działalności społeczno-kulturalnej w tej części Australii wyróżniał się skrzypek Stanisław Tarczyński.

W okresie międzywojennym zaczęto też wydawać polską prasę. Do najbardziej znanych tytułów, a zarazem konkurujących ze sobą, należały: *Polonia Australijska* pod redakcją Połotyńskiego oraz miesięcznik *Dom Polski* redagowany przez Zygmunta Romaszkiwicza, znanego działacza społecznego przybyłego do Australii z grupą Polaków z Mandżurii.

Istotną rolę w organizacji życia religijnego, społecznego i kulturalnego Polonii odgrywał też przez cały omawiany okres Kościół katolicki oraz duszpasterstwo katolickie zorganizowane w Polskiej Misji Katolickiej. Do znanych postaci, wśród grona duchownych działających w Australii, należał Józef Janus, organizator Domu Sodalicyjnego w Melbourne, w którym siedzibę od 1953 r. znalazła Sodalicia Mariańska oraz biblioteka i archiwum gromadzące dokumentację dotyczącą życia Polonii. Zebrane przez ks. Janusa materiały na temat osadnictwa polskiego w Australii przechowywane są obecnie w Domu Ojców Jezuitów w Richmond.

Próby utworzenia centralnej placówki muzealnej i archiwalnej dla Polonii australijskiej podejmowane w latach powojennych nie powiodły się i żadna z utworzonych wówczas instytucji nie przetrwała zbyt długo. Dopiero w 1991 r., po kilku latach starań doprowadzono do zarejestrowania Muzeum i Archiwum Polonii Australijskiej, na którego czele stanął przybyły z Polski, Zdzisław Derwiński. Nowa placówka przystąpiła do gromadzenia i zabezpieczania eksponatów muzealnych, jak też materiałów archiwalnych, organizowała współpracę z pokrewnymi instytucjami oraz zaczęła wydawanie własnego czasopisma. Na jej zbiory składają się głównie materiały dotyczące działalności organizacji polonijnych: w tym Federacji Polskich Organizacji w Wiktorii, Polskiej Fundacji Artystycznej oraz akta Stowarzyszenia Solidarność w Kanberze.

Jedną z najnowszych inicjatyw było powołanie do życia w 1991 r. Australijskiego Instytutu Spraw Polskich, na czele którego, jako pierwszy prezes, stanął Jerzy Zubrzycki. Siedzibą organizacji są miasta Kanberra i Sydney, a głównym celem jest szerzenie wiedzy o Polsce oraz podejmowanie działań wspierających obecną Polonię australijską.

Przez kilka lat działał, jako samodzielna placówka, Polski Instytut Historyczny w Australii. Instytucja ta, założona w 1996 r., kierowana była przez gen. Andrzeja Kleeberga i gromadziła dokumentację dotyczącą dziejów polskiej emigracji. Na jej zbiory składały się też nagrania powstałe w wyniku realizacji projektu historii mówionej (*oral history*) i szeregu wywiadów, przeprowadzonych z wybitnymi Australijczykami polskiego pochodzenia. W 2000 r. całość zebranych materiałów archiwalnych Instytut przekazał do Australijskiej Biblioteki Narodowej, która je przechowuje i udostępnia wszystkim zainteresowanym.

Poza wymienionymi instytucjami w okresie powojennym działało kilkadziesiąt różnego typu organizacji i stowarzyszeń polskich i polonijnych, wśród nich teatry amatorskie, kabarety oraz cieszące się dużym zainteresowaniem kluby sportowe. W procesie podtrzymywania więzi z krajem i tradycji polskich dużą aktywność wykazywała polska prasa oraz komitety radiowe, rozwijane w ramach publicznego radia etnicznego, nadające wiele audycji w języku polskim. ■

Fot. Internet